

Kształtowanie instytucji arbitrażowych na ziemiach polskich w „długim wieku XIX”

Mgr Wojciech Wydmański
Kraków, 14 września 2024 r.

Praca naukowa dofinansowana z środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Perły Nauki” nr projektu PN/01/0259/2022 kwota dofinansowania 196.020,00 zł całkowita wartość projektu 196.020,00 zł.

ABC Arbitrażu (sądownictwa polubownego)

- ▶ ADR
- ▶ Sądy polubowne a sądy państwowe
- ▶ Cechy arbitrażu
- ▶ Zalety i wady arbitrażu
- ▶ Arbitraż a mediacja

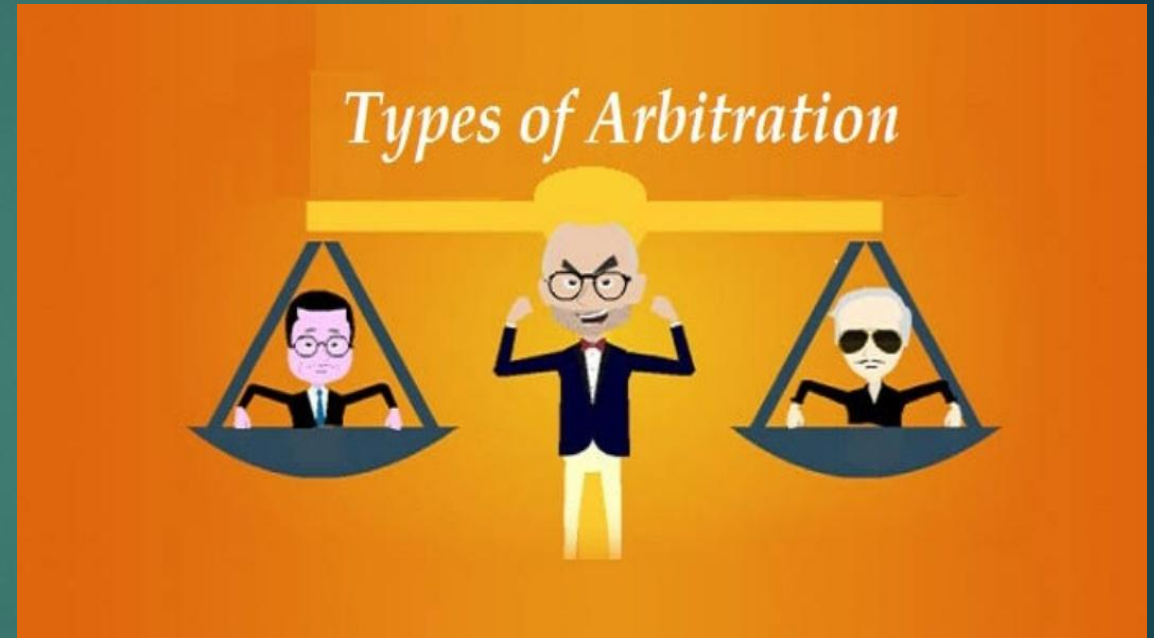
Dzieje arbitrażu

- ▶ Starożytna Grecja, Rzym
- ▶ Władca jako arbiter
- ▶ Arbitraż w Anglii w XVII wieku
- ▶ Rozwój arbitrażu w XIX wieku, *lex mercatoria*
- ▶ Międzynarodowy arbitraż handlowy
- ▶ Sądownictwo polubowne w Polsce

Rodzaje arbitrażu

- ▶ Arbitraż instytucjonalny
- ▶ Arbitraż ad hoc
- ▶ Arbitraż krajowy
- ▶ Arbitraż międzynarodowy
- ▶ Arbitraż międzypaństwowy, handlowy, inwestycyjny itd.

Długi wiek XIX a arbitraż

- ▶ „długi wiek XIX”
- ▶ Rewolucja przemysłowa,
- ▶ Rozwój handlu i przemysłu,
- ▶ Przemiany społeczne
- ▶ Rosnące znaczenie arbitrażu
- ▶ Kodyfikacja prawa arbitrażowego
- ▶ Powstawanie stałych sądów polubownych
- ▶ „era aspiracji”

Istota (cechy) arbitrażu

- ▶ *„Arbitraż polega na tym, że zwaśnione strony zgodnie wskazują osobę trzecią, która ma wydać wyrok rozstrzygający ich spór” (A.W. Wiśniewski)*
- ▶ Prywatnoprawny charakter sądu polubownego (nie może to być sąd państwowy)
- ▶ Przedmiotem orzeczeń sądów polubownych mogą być sprawy z zakresu prawa prywatnego
- ▶ Autonomia woli stron
- ▶ Zasada poufności
- ▶ Wpływ stron na wybór składu sądu polubownego

Arbitraż przymusowy

- ▶ Konstrukcja prawa arbitrażu przymusowego
- ▶ Cechy arbitrażu przymusowego
- ▶ Autonomia woli stron
- ▶ Arbitraż korporacyjny we Francji
- ▶ „Przymusowe sądy polubowne” F.K. Fierich

Sądy polubowne według S. Gołąba, Z. Wusatowski

- ▶ **Sądy polubowne** (np. przy izbach przemysłowo-handlowych)
- ▶ **Przymusowe sądy polubowne** (giełdowe sądy rozjemcze, sądy rozjemcze dla Zakładu Ubezpieczeń od wypadków)
- ▶ *„Instytucje, które funkcjonowały na pograniczu państwowych sądów szczególnych oraz przymusowych sądów polubownych”* (komisje rozjemcze do załatwiania zatargów zbiorowych między pracodawcami a pracownikami rolnymi; nadzwyczajne komisje rozjemcze do załatwiania zatargów zbiorowych między pracodawcami a pracownikami rolnymi oraz do załatwiania zatargów zbiorowych między właścicielami nieruchomości miejskich a dozorcami; urzędy rozjemcze do spraw najmu; sądy rozjemcze do spraw o wynagrodzenie szkód łowieckich)

Propozycja klasyfikacji sądów polubownych i innych instytucji

Sądy polubowne (właściwe)

(sądy polubowne przy
Izbach Przemysłowo-
Handlowych,
organizacjach
kupieckich)

Przymusowe sądy polubowne

(giełdowe sądy
rozjemcze)

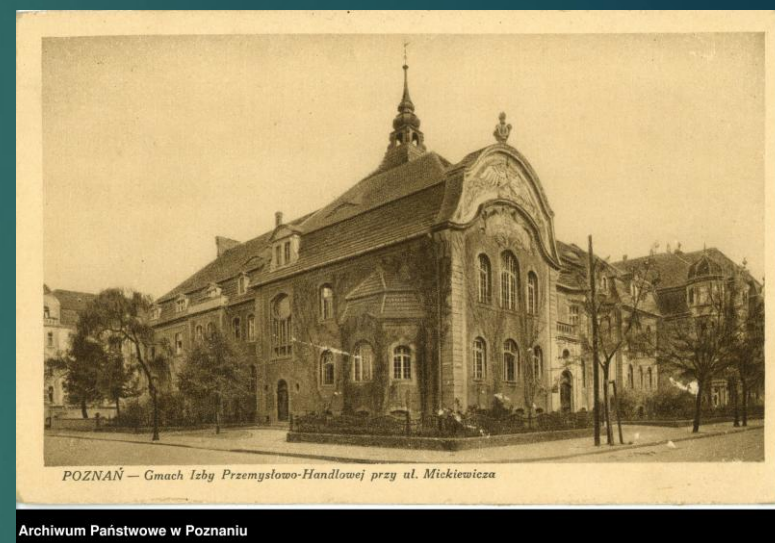
Sądy (instytucje) szczególne

(komisje rozjemcze)

Urzędy rozjemcze

Izby przemysłowo-handlowe

- ▶ W zaborze austriackim funkcjonowały sądy polubowne przy Izbie Handlowo-Przemysłowej w Krakowie, Izbie Handlowej i Przemysłowej we Lwowie oraz Izbie Handlowej i Przemysłowej w Bielsku.
- ▶ W zaborze pruskim funkcjonowały sądy polubowne przy Izbie Przemysłowo-Handlowej w Bydgoszczy, Izbie Przemysłowo-Handlowej w Grudziądzu, Izbie Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu, Izbie Przemysłowo-Handlowej w Toruniu oraz Izbie Handlowej w Katowicach.
- ▶ Na terenie zaboru rosyjskiego nie funkcjonowały izby handlowe (przemysłowe).

Archiwum Państwowe w Poznaniu sygn.
53/4046/0/1/150

Stowarzyszenia i organizacje kupieckie

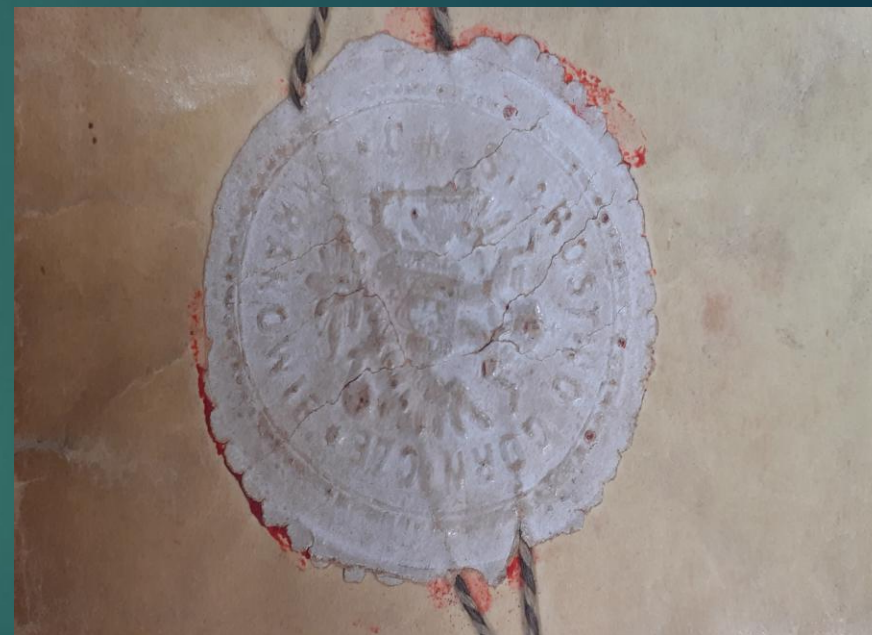
- ▶ Stowarzyszenia zrzeszające dobrowolnie kupców
- ▶ Cechy kupieckie
- ▶ Sądy polubowne były powoływane na podstawie statutów stowarzyszenia.
- ▶ Sądy polubowne o charakterze ad hoc i instytucjonalne

Sądy rozjemcze dla Zakładu Ubezpieczeń od wypadków

- ▶ Sądy rozjemcze dla Zakładu Ubezpieczeń od wypadków
- ▶ Terminologia
- ▶ Sądy rozjemcze istniały we Lwowie (lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie, wołyńskie), Krakowie (krakowskie, kieleckie oraz cieszyńska część woj. śląskiego),
- ▶ Specyfika
- ▶ Właściwość
- ▶ Skład sądu (brak możliwości wyboru składu orzekającego)
- ▶ Brak zapisu na sąd polubowny
- ▶ Przymusowość
- ▶ Funkcjonowały przy władzach administracyjnych

Sądy rozjemcze bractw górniczych

- ▶ Funkcjonowały na terenach zaboru rosyjskiego i austriackiego
- ▶ Specyfika
- ▶ Składy orzekające
- ▶ Administracyjny charakter
- ▶ Kwestie terminologiczne

Kodyfikacja prawa arbitrażowego

- ▶ Procedura francuska z 1806 r.
- ▶ Procedura rosyjska z 1864 r.
- ▶ Procedura niemiecka z 1877 r.
- ▶ Procedura austriacka z 1895 r.

Podsumowanie

- ▶ W XIX wieku nastąpił rozwój instytucji arbitrażu, jako metody rozwiązywania sporu.
- ▶ Kodyfikacja prawa arbitrażowego
- ▶ Powstawanie stałych sądów polubownych
- ▶ Rozwój arbitrażu i quasi-arbitrażu
- ▶ Dziedzictwo XIX wieku, a rozwój sądownictwa polubownego w okresie międzywojennym
- ▶ Potrzeba dalszych badań

Dziękuję za uwagę!

Bibliografia i źródła

- 1) Biały A., *Zarys historii sądownictwa polubownego do 1939 r.*, (w:) *Sądy polubowne i mediacje*, red. J. Olszewski, Warszawa 2008.
- 2) Goldwag N., *Przewodnik sędziego polubownego*, Warszawa 1938.
- 3) Gołąb-Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych. Komentarz*, Warszawa 1933.
- 4) Kocot S., *Sądy polubowne w stosunkach handlowych*, Warszawa 1927.
- 5) Koredczuk J., *Postępowanie przed sądem polubownym według kodeksu postępowania cywilnego z 1930 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 2011.
- 6) Koredczuk J., *Wygaśnięcie zapisu na sąd polubowny według kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.* (w:) „Studia historycznoprawne”, Wrocław 2009.
- 7) Kuratowski R., *Sądownictwo polubowne*, Warszawa 1932.
- 8) Mantel A., *Sądy polubowne – krótki zarys z wzorami pism ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb spółdzielni*, Warszawa 1933.
- 9) Moniuszko A., Rosner A., *Historia polubownego rozwiązywania sporów na ziemiach polskich. Zarys problematyki.* (w:) *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. E. Gmurzyńska, R. Morek. Warszawa 2014.
- 10) Mróz T., *O państwowym arbitrażu gospodarczym i jego funkcjach w PRL*, Miscellanea Historico-Iuridica t. III, Białystok 2005.
- 11) Paulsson J., *The Idea of Arbitration*, Oxford 2013.
- 12) Rodak M., *Mit a rzeczywistość*, Warszawa 2012.
- 13) Rundstein S., *Międzynarodowe ujednolicenie sądownictwa polubownego*, Warszawa 1936.
- 14) Schinazi M., *The Three Ages of International Commercial Arbitration*, Cambridge University Press 2021.
- 15) Stawarska-Rippel A., *Państwowy arbitraż w ZSRR*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, T. 7.
- 16) Wajsfater I., *Sądy polubowne. Ustawodawstwo – wykładnia – orzecznictwo -praktyka*, Warszawa 1938.
- 17) Wyrzykowski D., *Sądy polubowne przy izbach gospodarczych jako forum rozstrzygania sporów pomiędzy przedsiębiorcami w Polsce. Tradycja, teraźniejszość i perspektywy na przyszłość*, (w:) *Między tradycją a nowoczesnością*, red. Ł. Pisarczyk, Warszawa 2019.

- ▶ https://www.google.com/search?q=Izba+Arbitra%C5%BCowa+bwe%C5%82dny&tbm=isch&ved=2ahUKEwixioz-yJOCAxUeJhAIHQLGAJUQ2-cCegQIABAA&oq=Izba+Arbitra%C5%BCowa+bwe%C5%82dny&gs_lcp=CgNpbWcQA1AAWNENYMPaABwAHgAgAE8iAHGA5IBATiYAAQCgAAQgAQtn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&sclient=img&ei=LEg6ZbHEBp7MwPAPgoyDqAk&bih=937&biw=1920&rlz=1C1GCEA_enPL1075PL1075#imgsrc=UZs6uutVgwcCcM
- ▶ https://www.google.com/search?q=gminy+%C5%BCydowskie+II+RP+rabini&tbm=isch&ved=2ahUKEwiUlp_n5ZOCAXIOhAIHT4IApEQ2-cCegQIABAA&oq=gminy+%C5%BCydowskie+II+RP+rabini&gs_lcp=CgNpbWcQA1DSEliFG2D6HmgAcAB4AIAbQYgBtgOSAQE4mAEAoAEBggELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&sclient=img&ei=ZGY6ZZTUMeX1wPAPvpCliAk&bih=937&biw=1920&rlz=1C1GCEA_enPL1075PL1075#imgsrc=iN8yjsAXhMX_gM
- ▶ https://www.google.com/search?q=s%C4%85d+salomona+obraz&sca_esv=576780426&rlz=1C1GCEA_enPL1075PL1075&tbm=isch&source=iu&ictx=1&vet=1&fir=yy72mjpA2LreTM%252CtswXU42ElcMM2M%252C%252Fg%252F121d171n%253BOPpC76kAlpxEiM%252CKXtHw4nE2uk8lM%252C_%253B1bkk9i24Jyz62M%252Cv5XrtOoViOl31M%252C_%252C_&usg=Al4_-kTCUQDEAXiR9z6fpoGVmUjMVld-ZQ&sa=X&sqi=2&ved=2ahUKEwjKwuCW4ZOCAXUaIBAIHfK8DGoQ_B16BAhMEAE#imgsrc=yy72mjpA2LreTM
- ▶ [https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/10210/Chudzik%20W.,%20Gie%20da%20Zbo%20owa%20i%20Towarowa%20w%20Lublinie%20\(1931-1939\)%20%20powstanie%20i%20regulacje%20wewn%20trzne,%20Rocznik%20Samorz%20dowy%202012,%20t.%201.pdf?sequence=1](https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/10210/Chudzik%20W.,%20Gie%20da%20Zbo%20owa%20i%20Towarowa%20w%20Lublinie%20(1931-1939)%20%20powstanie%20i%20regulacje%20wewn%20trzne,%20Rocznik%20Samorz%20dowy%202012,%20t.%201.pdf?sequence=1)
- ▶ https://library.iccwbo.org/content/dr/ARTICLES/ART_00698.htm
- ▶ <https://krzysztofkopec.pl/gieldy-pieniezne-i-towarowe-w-polsce-przed-1939-r/2/>
- ▶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19230940749>
- ▶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19230940749/O/D19230749.pdf>
- ▶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19350240163>
- ▶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350240163/O/D19350163.pdf>
- ▶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19221020936/O/D19220936.pdf>
- ▶ https://www.google.com/search?q=s%C4%85d+salomona+obraz&sca_esv=576780426&rlz=1C1GCEA_enPL1075PL1075&tbm=isch&source=iu&ictx=1&vet=1&fir=yy72mjpA2LreTM%252CtswXU42ElcMM2M%252C%252Fg%252F121d171n%253BOPpC76kAlpxEiM%252CKXtHw4nE2uk8lM%252C_%253B1bkk9i24Jyz62M%252Cv5XrtOoViOl31M%252C_%252C_&usg=Al4_-kTCUQDEAXiR9z6fpoGVmUjMVld-ZQ&sa=X&sqi=2&ved=2ahUKEwjKwuCW4ZOCAXUaIBAIHfK8DGoQ_B16BAhMEAE#imgsrc=yy72mjpA2LreTM